

Pet poglavlja trećeg dijela naslovljenog "Otkriveni gradovi: urbani učinci terorizma i 'rata protiv terorizma'" počivaju na činjeničnoj sve izraženijoj globalizaciji i urbanizaciji svijeta i spoznaji kako su strategije nadzora, militarizacije, terorizma i ratovanja konstituirane transnacionalnim mrežama moći i tehnologije koje zajedno preoblikuju grad kao metu. U središtu prva dva priloga su 11. rujna i posljedice napada na New York i njegove stanovnike. Micahel Sorkin u prvom pripovijeda napad kroz prizmu "osobnog iskustvu" uspoređujući svoj tadašnji doživljaj s kasnijim iskustvom boravka u Ramallahu za vrijeme izraelske opsade, dok Peter Marcuse u drugome opisuje kako je rušenje "blizanaca" i potonji razvoj događaja utjecalo na gospodarske strukture, političku dinamiku i urbanističko planiranje u gradu New Yorku. U nastavku nalazimo prilog Jona Coaffeea koji opisuje dijakroniju sigurnosnih mjera koje je gospodarsko središte Londona poduzelo nakon napada IRA-e, ali i način kako je 11. rujna utjecao na tu strategiju. Nakon opisa tih konkretnih slučajeva, slijedi prilog Davida Lyona u kojemu

se on bavi ulogom visoke tehnologije u suvremenim sustavima nadzora, ali u kojemu iskazuje i svoje dileme i strepnje pred neminovnom regimentacijom ljudskog svijeta. Završavajući knjigu prikazom civilnih žrtava intervencije u Afganistanu i Iraku iz pera Marca Herolda, urednik nas podsjeća na prostor koji se često ne vidi iz "geostrateške kapitalističke središnjice globalnog Sjevera" (250) i na taj način intervenira u pogibeljni orijentalistički diskurs čije smo tragove mogli vidjeti u nizu ranijih analiza.

Pored toga što se ova knjiga bavi pitanjima koja su suvremenom čitatelju životno relevantna, njezini opisi i objašnjenja pokazuju učinkovitost interdisciplinarnog pristupa. To se poglavito odnosi na uvažavanje prostora kao uvjeta omogućenja interpretacija koje nastoje objasniti procese militarizacije urbanog civilnog društva i urbanizaciju vojnih operacije. Zbornik, kao naputak za buduća istraživanja, nalaže uvažavanje geografskog znanja u promišljanju ne samo grada i rata, terorizma i aktualnih događaja, nego i u razumijevanju ljudske zbilje kao takve.

Stipe Grgas

NACIONALNA SIGURNOST U GLOBALNOM DOBU

Todd, Paul – Jonathan Bloch (2003.) *Global Intelligence: The World's Secret Services Today*. London-New York: Zed Books. 240 str.

Knjiga *Global Intelligence: The World's Secret Services Today* jedna je iz serije knjiga koje se bave globalnim pitanjima od interesa za današnje čovječanstvo. Knjiga je nastala kao dio projekta pod naslovom "*Global Issues in a Changing World*". Riječ je projektu koji je

pokrenuo *Zed Books* u suradnji s nizom drugih izdavača i nevladinih organizacija diljem svijeta. *Zed Books* u realizaciji navedenog projekta, primerice, surađuje sa sljedećim nevladinim organizacijama: *Both ENDS* iz Amsterdam; *Catholic Institute of International Relations*,

London; *Council on International and Public Affairs*, New York; *Inter Pares*, Ottawa; *Focus on the Global South*, New Delhi; *Third World Network*, Penang; *World Development Movement*, London itd.

Autori knjige *Global Intelligence: The World's Secret Services Today* su Paul Todd i Jonathan Bloch. Paul Todd je doktorat stekao na University of Middlesex. Njegov istraživački interes je povijest Hladnog rata, posebno na području Bliskog istoka. Bio je urednik časopisa *Gulf Report* u izdanju *Gulf Centre for Strategic Studies* iz Londona, a autor je knjige *World Power and Global Reach: US Security Policy in Southwest Asia*. Jonathan Bloch je nakon završetka studija prava na University of Cape Town studirao na London School of Economics. Prije je bio aktivan sudionik političkih procesa u Južnoafričkoj Republici, a danas je član Liberalno demokratske stranke Ujedinjenog Kraljevstva. Vrstan je poznavatelj obavještajne tematike. Između ostalog suautor je (zajedno s Fitzgeraldom Patrickom) knjige *British Intelligence and Covert Action: Africa, Middle East and Europe Since 1945*, kao i knjige (Bledowska Celina) *KGB/CIA: Intelligence and Counterintelligence Operations*.

Knjiga *Global Intelligence: The World's Secret Services Today* ima 240 stranica. Sastoji se od Uvoda i osam poglavlja, te dodatka (*appendix*) pod naslovom "Kako ćete istraživati svoju domaću obavještajnu agenciju" (*How to Research Your Intelligence Agency: A Citizen's Guide*) koji se sastoji od tri dijela. Sumarno, dodatak čitatelja upućuje na *web* stranice na kojima se mogu naći korisni sadržaji vezani uz obavještajnu tematiku, obavještajne sustave niza država u svijetu te međunarodne organizacije i organizacije civilnoga društva koje tu tematiku proučavaju, sadržaji vezani uz slobodu pristupa informacijama i legislativu vezanu uz zaštitu podataka te sadržaji vezani uz institucije zadužene za procesuiranje povreda ljudskih prava odnosno institucije koje

se bave zaštitom tih istih prava. Sastavni dio knjige su i pregledno i sadržajno kazalo te popis kratica koje se koriste u tekstu knjige.

Knjiga sadrži sljedeća poglavlja: "'Terorizam': mračna strana globalizacije" (*'Terrorism': The Dark Side of Globalisation*); "Tehnologije nadziranja" (*Technologies of Surveillance*); "Američki obavještajni sustav: povratak u budućnost?" (*US Intelligence: Back to the Future?*); "Europska unija: nova namjera, stare metode?" (*The European Union: New Purpose, Old Methods?*); "Rusija: od KGB-a do FSB-a i opet natrag?" (*Russia: From KGB to FSB and Back Again?*); "Izrael: življenje u sigurnosnoj dilemi?" (*Israel: the Living Security Dilemma?*); "Obavještajni sustavi država na jugu svijeta: rast virtualnih država" (*Intelligence in the South: The Growth of the Virtual State*); te "Zaključni izgledi: znanje, moć i odgovornost" (*Concluding Perspectives: Knowledge, Power and Accountability*).

Uvodni dio knjige pod naslovom "Obavještajni rad nakon 11. rujna: novi internacionalizam" (*Intelligence After 9/11: A New Internationalism?*), pored prikaza sadržaja knjige, govori načelno o obavještajnoj fenomenologiji i uloji obavještajnih institucija kroz povijest te njihovoj ulozi nakon pada komunističkih sustava. Početne dileme nakon pada komunizma u pogledu daljnjeg djelovanja obavještajnih sustava ubrzo su otklonjene eskalacijom novih prijetnji kao što su terorizam, proliferacija oružja za masovno uništenje, trgovina drogom, pranje novca itd. Te su nove prijetnje u tom početnom postkomunističkom razdoblju postale razlogom i smislom daljnjeg postojanja obavještajnih sustava. Sumirano promatrajući današnje obavještajne sustave, autori ih svrstavaju u četiri kategorije:

- a) agencije koje se i danas u skladu s ranijom praksom u svojem djelovanju koriste represijom kao što su primjerice agencije u Kini, na Kubi, u Burmi, Zimbabveu, ali i u Izraelu;

- b) ranije represivne agencije koje su temeljito promijenile način djelovanja ili su pak ukinute, kao što su bivši istočnonjemački Stasi, južnoafrički "Ured državne sigurnosti" (*Bureau of State Security - BOSS*) te čileanska "Nacionalna direkcija za obavještajno djelovanje" (*Direccion de Inteligencia Nacional - DIN*); u prostor između naznačenih krajnosti, autori svrstavaju ruski FSB (*Federalnaja Sluzhba Bezopasnosti*);
- c) obavještajne institucije Zapada koje su nakon Hladnog rata smisao postojanja našle nakon lansiranja sintagmi "rata protiv droge", "rata protiv terorizma", borbe protiv "nevaljalih država" (*rogue states*), ali i obavještajnim djelovanjem u gospodarstvu;
- d) kao četvrtu obavještajnu strukturu koja je nastala nakon pada komunizma autori ističu spoj konzultantskih tvrtki koje čine bivši obavještajni časnici, vladinih agencija i korporacija što nazivaju "željeznim trokutom" (*Iron Triangle*).

U ovom poglavlju autori, također, ističu nekoliko pitanja zbog kojih su problematike službi sigurnosti i obavještajnih agencija i dalje važne. Jedno od pitanja je i postojanje obavještajnih sustava koji djeluju u skladu s ranijom represivnom praksom. Važnost se pridaje i činjenici da su zapadne demokratske države reformirale svoje obavještajne sustave bez javne rasprave pri čemu njihov novi mandat možda sadrži korijene budućih zlouporaba posebno imajući u vidu da su pitanja demokratske kontrole tih sustava nepotpuno razjašnjena. Ništa manje nije važno ni pitanje primjene suvremenih tehnoloških dostignuća u obavještajnom djelovanju, dostignuća koja omogućuju tatalitarni nadzor i manipulaciju javnosti.

Prvi dio knjige bavi se terorizmom kao "tamnom stranom globalizacije". Taj dio naznačuje ulogu obavještajnih sustava u borbi

protiv terorizma. Kao primjer analizirano je obavještajno djelovanje SAD-a, zapadno-europskih država i Izraela u borbi protiv terorizma. Također se autori bave i legislativnom podlogom obavještajnih djelovanja u tim državama te promjenama legislative nakon napada na SAD 11. rujna 2001. godine. U kratkim crtama autori dovode u relaciju koncept "sukoba civilizacija" koji je lansirao raniji konzultant američkog Vijeća za nacionalnu sigurnost (*National Security Council*) Samuel Huntington i zapadnu objavu "rata protiv terora". Možda je u ovom dijelu knjige najinteresantnija usporedba djelovanja obavještajnih sustava u području protuterorizma i terorističkog djelovanja terorističkih organizacija. Prema autorima, obavještajni sustavi i terorizam u tom kontekstu su "sijamski blizanci". Argumentaciju za tu tezu autori pronalaze u činjenici da u protuterorističkom kompleksu obavještajni sustavi provode tzv. tajne akcije (*covert action*) koje se realiziraju u skladu s načelom "uvjerljivog negiranja" (*plausible deniability*) odnosno negiranjem činjenice da vlade država stoje iza tih akcija, a te akcije su po svojoj metodologiji i nemogućnosti utvrđivanja odgovornosti za njih identične terorističkom djelovanju.

Drugi dio istražuje ulogu suvremene tehnologije i njezinog razvoja u izvršenju obavještajnih poslova. Treći dio se bavi obavještajnim sustavom SAD-a i njegovom funkcionalno-organizacijskom transformacijom u posthladnoratovskoj eri odnosno eri globalizacije kao i redefiniranjem parametara američke nacionalne sigurnosti. U tim okvirima, između ostalog, analizirana su i američka obavještajna djelovanja u Afganistanu, Pakistanu i Iraku iz čega se vrlo uvjerljivo izvlači i zaključak o američkim interesima na tom području i odnosu SAD-a prema tim državama. Četvrti dio primjenjuje isti pristup analize organizacijsko-funkcionalnih transformacija u posthladnoratovskoj eri u Europskoj uniji i nekoliko njezinih

najznačajnijih država (Francuska, SR Njemačka i Ujedinjeno Kraljevstvo). Vrlo je zanimljivo da autori, analizirajući britanske "tajne akcije", iznose podatke o britanskim i američkim namjerama da u okviru "tajnih akcija" tijekom 1990-ih godina izvrše atentate na libijski državni vrh. U okviru ovog poglavlja u kratkim crtama izesene su i određene pojedinosti o britanskom obavještajnom djelovanju u Bosni i Hercegovini i Srbiji. Također su analizirani i američko-francuski obavještajni (i politički) sukobi u Zapadnoj i Centralnoj Africi te američke optužbe da su Francuzi sponzorirali državni udar u Kongu 1997. godine.

Peto poglavlje bavi se transformacijom obavještajnog sustava u bivšem SSSR-u, odnosno Rusiji. Šesti dio se bavi Izraelom, državom u kojoj posthladnoratovska događanja nisu dovela do transformacije obavještajnog sustava jednostavno iz razloga što je ta država danas, kao i prije tijekom Hladnog rata, suočena s istim problemom: terorizmom. Sedmi dio istražuje obavještajne sustave niza država trećeg svijeta: Sirije, Iraka, Palestine, Burme, Pakistana, Južnoafričke Republike, Indije itd.. Osmi dio se bavi pitanjima demokratske kontrole obavještajnih sustava, posebno SAD-a i EU-a i njezinih članica, te izazovima i dilemama koje se javljaju na tom području.

Ukupno promatrano, knjiga *Global Intelligence* nije knjiga o politici nacionalne sigurnosti, vanjskoj politici niti knjiga o obrambenoj politici. Ona je fokusirana na jedan dio svih tih politika: obavještajne agencije i njihove aktivnosti u nizu država svijeta. Pri tome pokušava ukazati i na odnos između konvencionalnih, javnih politika pojedinih država i njihovih tajnih aktivnosti (tajnih operacija/*covert actions*) koje provode obavještajne institucije. Knjiga se u biti bavi transformacijom obavještajnih agencija: njihovom ulogom u vrijeme Hladnog rata te ulogom nakon raspada komunizma i početka procesa ubrzane globalizacije. U tim novim uvjetima oba-

vještajne službe su ponovno našle svoje značajno mjesto, možda još i značajnije, ali svakako zahtjevnije, nego u vrijeme Hladnog rata. Razlog tome je kako tvrde autori "tamna strana globalizacije" odnosno terorizam. No, pri reformiranju i redefiniranju mandata, obavještajnim sustavima su proširene ovlasti. To za posljedicu ima proširenje ionako neriješenog sukoba između potreba djelovanja obavještajnih sustava i poštivanja ljudskih prava i sloboda u demokratskim društvima. Prema autorima, Kanada i Australija su primjeri država koje su primjereno pomirile dvije gotovo nepomirljive stvari: ostvarenje nacionalne sigurnosti i zaštitu ljudskih prava i sloboda od njihovog neprimjerenog kršenja i uplitanja u privatnost od strane obavještajnih sustava zaduženih za ostvarenje nacionalne sigurnosti. Da bi i drugi mogli slijediti kanadski primjer, autori iznose osam preporuka za efikasan nadzor obavještajnih sustava kako bi ih se time onemogućilo u nepotrebnom ograničavanju ljudskih prava i sloboda, a što je danas itekako potrebno. Riječ je o preporukama proizašlim iz analize koju su izradili Lawrence Lustgarten i Ian Leigh, a što je uzorak koji primjenjuje kanadski "Odbor za nadzor sigurnosnog i obavještajnog djelovanja" (*Security Intelligence Review Committee - SIRC*). Prema tim preporukama nadzor nad obavještajnim sustavom:

- treba biti neovisan o izvršnoj vlasti;
- imati ovlasti pokretanja istraga;
- imati nestranačko članstvo, ali koje reflektira politički spektar;
- imati širok pristup obavještajnim podacima i informacijama;
- biti sposban zadržati povjerljivost;
- imati mogućnost provedbe institucionalnih ekspertiza;
- raspolagati odgovarajućom kadrovskom podrškom te
- biti u stanju mobilizirati javno mnijenje.

Knjiga *Global Intelligence: The World's Secret Services Today* nije knjiga udžbeničkog karaktera koja bi se sustavnim pristupom i sukladno znanstvenoj metodologiji bavila obavještajnom fenomenologijom. No, ona sadrži mnoge korisne podatke kada su u pitanju obavještajne agencije, njihove aktivnosti i njihova transformacija izvršena posljednjih dvadesetak godina u nizu država u svijetu. Autori su nesumnjivo vrsni poznavatelji obavještajne tematike. Pri pisanju knjige evidentno su koristili širok spektar izvora upućujući pri tome, u 490 bilješki navedenih iza svakog poglavlja, na širu literaturu vezano za pojedinu tematiku koju u knjizi obrađuju. Možda su još vredniji (i znanstveno) pojedini zaključci autora, primjerice, o sličnosti terorizma i pojedinih aktivnosti obavještajnih institucija (tajne akcije/*covert actions*), o tome da zapadnim državama terorizam danas služi

kao opravdanje za njihova djelovanja (tajne akcije/*covert actions*) kao što je to nekada bio komunizam itd. (Tome možemo dodati i daljnja razmišljanja autora recenzije koja ukazuju da je moćnim zapadnim državama "borba protiv terorizma" možda poslužila kao paravan za ostvarenje interesa iz spektra njihove nacionalne sigurnosti u nizu područja u svijetu, odnosno za stavljanje tih područja i pojedinih država u vlastitu interesnu orbitu. U tu igru na mala vrata, ali čini se s velikom dugoročnom ulogom, uključene su i obavještajne institucije. To je okvir koji će u doglednoj budućnosti zasigurno ostati na snazi). Knjiga *Global Intelligence: The World's Secret Services Today* je pisana razumljivim jezikom te je stoga lako čitljiva. Ona je korisna ne samo znanstvenicima, istraživačima, stručnjacima za obavještajna pitanja, već zbog stila i načina pisanja te zanimljivosti teme i široj publici.

Mirko Bilandžić